

ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԲԱՐԻՈՔ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

(Տես երես 242)

Երևանի գինուորին աղօրքը .

Իրաւցնէ մարդս ինքն իրեն խրթին առակ մըն է, ըսելով, գրկացը մէջ սրղմեց իշխանը զժողովրդապետը: Քանի որ դու չէիր եկած, մտաւոր կարողութիւնս կորուսեր էի. բովանդակ կեանքիս ծաղկըները մահուան գերանդիով հնձած կը տեսնէի. ննջեցելոյն երեսը նայելու ատենս, կը փափաքէի որ դա՛գաղին վրայ իյնամ և ես ալ անոր հետ մեռնիմ: Բայց հիմա գնաց վրայէս այն աննուաճելի մաղձոտութիւնը, որ բոլորովին խեղքս միտքս գերեր էր: Ինչպէս կուրի մը աչքերը ճարտար աչաբուժին դարմանովը կը բացուին կը տեսնան, այսպէս դու ալ իբրեւ ճարտար բժիշկ՝ հոգւոյս յուսահատութիւնը փարատեցիր: Քու հայրական խրատներովդ իմ ապագայ պարտքերս ճանչցայ, որ է աղէկ կրթել զաւակներս և իրենց բարւոյն համար ամեն ջանքս թափել. միայն թէ վերէն կողակիցս իր զթալիր աչքերը մեր վրայ դարձնելով՝ տեսնայ խեղճութիւննիս և Աստուծոյ օրհնութիւնը մեզի հայցէ: Հոս են տղաքս, երկինքն է իրենց մայրը. հոս 'ի պարտուց կատարելու պաշտօն մը ունիմ. կը յուսամ որ նորէն զինքը երկինքը տեսնամ. ասոնք ինծի ինչ մեծ քաջալերական մտածութիւնք են:

— Շատ աղէկ կ'ըսես, ըսաւ ժողովրդապետը, կը սիրեմ այսպիսի խօսքեր լսել քու բերնէդ. յարգոյ իշխան, այդ գեղեցիկ մտածութեանցդ ունկնդիր ըլլալով, հիմա հանդիստ սրտով կը թողում գրեզ:

Այսպէս ըսելով օրհնեալ ջուր սրսկեց մեռելին վրայ, առաւ իր զլխարկը ու գաւազանը, և իշխանին ձեռք տալով ըսաւ.

— Սաստիկ կը ցաւիմ որ քու թշուառութեանդ առջի վայրկենին չկրցայ քեզի օգնել. վասն զի չէի կարծեր որ անիկայ այսպէս շուտով մը մեռնի. թէ որ ստոյգ զիտնայի որ մահուան դուռը հասեր է, ան ատեն գործքերս ուրիշ օրուան ձգելով՝ քաղաք չէի երթար: Մարդ կ'առաջադրէ, բայց Աստուած է որ կը տնօրինէ: Օգր պարզ եղած ատեն յանկարծական անձրևի մը պէս ալ կանջս հասաւ այս տխուր լուրը. և այնպէս սաստիկ ցաւ զգացի, որպէս թէ սիւրբի ազգականս մեռած ըլլար: Ժամէ մը ետքը կառք նստայ. և երբ երեկոյեան հրեշտակին զանգակները կը հընչէին, ես նոյն միջոցին քաղքին դռնէն դուրս ելած էի և դէպ 'ի տուն կը դառնայի: Ննջեցեալը խոստովանորդիս ըլլալով, ալ աւելի կը փութայի որ պաշտօնս 'ի գործ դնեմ և օրհնելով զանիկայ հանգստեան ծոցը աւանդեմ: Այն սուկալի մրդին ատենը գիշերուան ժամը մէկին տուն հասայ. ոչ քուն, ոչ հանգիստ նայելով՝ տանս պատուհանէն՝ սենեկիդ պատուհանը կը դիտէի և հոն քու կերպարանքդ աչքիս կը զարնէր: Ուստի մտածելով որ իմ այցելութիւնս քեզի ծանր պիտի չգայ, շտապով մը հոս եկայ: Բայց հիմա ալ կը թողում գրեզ, մնաս բարով. սակայն կը խնդրեմ որ դու ալ քիչ մը քնանաս և հանգիստ առնուս:

Այս խօսքերը զուրցելէն վերջը գնաց քահանայն իր տունը: Բայց իշխանը քահանային աղաչանքին չզիջանելով, սանդուղէն վար իջաւ, և պարտէզ երթալով սկսաւ վեր վար ժուռ գալ, որպէս զի ծանր վշտերը փարատէ քիչ մը բացօդեայ զովութեամբը: Անձրևը դադրեր էր, բայց ծառերը դեռ կը կաթկըթէին. սպառնալից թանձր ամպերն ալ ցրուեր էին: Եւ երբոր իշխանը տխուր դէմքով իր սենեակը կը դառնար, տեսնելով լուսնին մանր ճառագայթները անտառախիտ լեռանց վրայ սփռուած, բացաւ պատուհանը և գլուխը դուրս հանելով կը դիտէր բնութեան այն հրաշալի գեղեցկութիւնը: Օգին մեղմ շարժ-

մունքը՝ ծառերէն, ծաղկոյններէն և դաշտերէն քաղցր հոտեր բերելով կը զովացնէին զինքը. և պարզ երկնից կամարը անթիւ աստեղաց խումբերով հրաշատեսիլ էր, որոնք պայծառութեամբ մէկզմէկ կը գերազանցէին: Բայց արեգակն ծագումը, զոր կը ցուցնէր հետզհետէ երկնից կարմրութիւնը, աստեղաց պայծառութիւնը կամաց կամաց կը մթնցնէր: Երբ զիշերուան վրայ յաղթանակող արեւը դուրս հանեց իր ոսկեփայլ զլուխը լեռանց դադաթէն, ան աստեղ գիշերուան վսեմութիւնը և փառքը անհետ եղան. թռչնոց անուշ դայլայլիկը և սոխակաց սրտաշարժ գեղգեղը Աստուծոյ փառաբանութիւն կը մատուցանէին: Յօդին կաթիլներն ազամանդի կամ աղնիւ մարգարտի պէս կանաչազարդ տերեւներու և խոտերու վրայ կը փալիլէին: Ալպեան ծովակին վրայ, որ դադրեր էր ալէկոծութենէ, մէկ քանի ձկնորսաց նաւակներ կ'երեւային, որոնք իրենց ցանցը ծովնետելու հետ էին: Լեռանց մէջէն եկած հրացանի ձայնը կը ծանուցանէր թէ որսորդն ալ արթնցեր էր և իր գործին կը պարապէր:

Այլ իշխանին սիրտը՝ որ միշտ կը սիրէր ու կը յարգէր բնութեան տեսարանը, այսօրուան առաւօտուն գեղեցկութեամբը բնաւ չէր շարժեր: Աչքերը կը դարձնէր չորս ոտք բարձր պատի մը վրայ, որուն ներսի դին փայտէ խաչեր և քարաշէն դամբաններ կը տեսնուէին. հոն էր գերեզմաննոցը: Նոյն միջոցին եկեղեցւոյն երկաթապատ սեղուռ բացուելով իմացուեցաւ թէ ժամկոչը թաղման հանգերձանքը կը պատրաստէ: Այս զրանս բացուիլը իշխանին սիրտը շատ խռովեց. թէպէտ և ննջեցելոյն հոգին մարմնէն հեռանալով, ալ իրմէ բաժնուեր էր, սակայն մարմնոյն բաժնուիլն իսկ մեծ վիշտ կ'առնէր: Եւ ի նշան սաստիկ ցաւին անախորժ նաշուածք մը ձգելով ժամկոչին վրայ, որպէս թէ բարկանար անոր, փակեց պատուհանը և դադաղին մօտեցաւ, որուն տեսիլը խորունկ մտածմանց մէջ

զինքը ընկղմեց: Անցած զիշերուան պէս նորէն վրան ծանր մաղձոտութիւն մը եկաւ, ուսկից ազատելու համար՝ սկսաւ մօտիկ սենեակը երթալ ուր որդիքը քուն կ'ըլլային, որպէս զի անոնց տեսութեամբ բը գոնէ քիչ մը մխիթարուի. ներս մըտնալով բացաւ վարագոյրը որ լոյսը կ'արգելուր. և տեսաւ իր երկու սիրուն զուկրներն որ անուշ կը քնանային:

Ինչպէս որ ջերմանոցին մէջ փակուած բոյսերը դարնան առաջին առևուն լուսէն կ'արթննան, նոյնպէս ալ հիմա այս մօրէ որը մնացած տղաքը՝ առաւօտեան արևուն նշոյլը երեսնին զարնելով, կը շարժէին իրենց անկողինն մէջ: Իշխանը բոլորովին յափշտակուած իր որդւոցը քաղցր տեսութենէն, ինքն իրեն կ'ըսէր. « Հիմա զանոնք արթնցնելը մեծ մեղք է » . և զլուխը ծռելով քնացողներուն երեսը կը մօտենար: Տղաքը իրենց հօրը համբոյրէն արթննալով, անուշ ժպիտով մը անոր երեսը կը նայէին, որ խռոված կ'երևար. բայց տեսնելով անոր դէմքին հետզհետէ այլագունութիւնը և աչքէն թափած արտասուքը, մտքերնին եկաւ այն՝ զոր մոցեր էին քնանալով, իրենց մօրը մահը. մէկէն տխրութեամբ երեսնին գոցելով անկողինն մէջ նստած սկսան լալ. մերթնդ մերթ ցաւալի կերպով կը դարձնէին աչքերնին զիմացի պատէն կախուած պատկերին՝ որ մօրերնուն գունաւոր կենդանագիրն էր, և անոր վրայ նայելով մեծ ուրախութիւն կը զգային: Ասկէ ետքը այն պատկերը միայն պիտի լեցընէր թշուառ տղոց մօրերնուն կարօտը. այս ահաւոր խորհրդածութիւնը արդեօք որչափ երկիւղ ու ցաւ կը պատճառէր խեղճ տղոց փափուկ սրտին:

Յաւալի տեսարանիս ներկայ եղող հայրը, որուն սիրտը սաստիկ խռովեր էր, թոյլ կու տար տղոց որ լան. վասն զի գիտէր թէ մեծ բարութիւն մըն է, երբ ցաւած սիրտ մը կարենայ արտասուել: Տղաքը աղաչեցին հօրերնուն որ գոնէ վերջի անգամ մը իրենց մայրը տեսնան. և այնպէս սրտաշարժ կերպով յայտնեցին իրենց աղաչանքը, որ հօրերը

նուն սիրտը չդիմացաւ չէ ըսելու: «Նախ՝ սիրելի տղաքս, ըսաւ, ձեր առաւօտեան աղօթքը կատարեցէք և ետքը երբոր կը հագուիք կը լուացուիք՝ եկէք այս մօտիկ սենեակը:» Այս խօսքս զուրցելէն ետքը քաշեց զանգակին չուանը՝ որ դայ դայեակը և տղոց հագուստին օգնէ. և ինքը գնաց միւս սենեակը մեռելին քով: Տղոց բարձրաձայն աղօթքը ականջը հասնելով՝ երեսը դադաղին դարձուց և ձեռնամած ինքն ալ անոնց հետ ջերմ եռանդաբար աղօթեց:

Վերջապէս տղաքը սուգի զգեստներ հագած սենեկէն ներս մտան. աչքերնին շատ լացէն կարմրեր էին. ըստ ամեն օրեայ սովորութեան համբուրեցին իւրեանց մօրը պաղ ձեռքերը, և ետքը տըրտում տխուր կայնեցան անոր քով. կը նայէին մօրերնուն՝ որ անկարող էր գլխաւոր աչքերը իրենց վրայ դարձնելու և մայրական համբոյր մը տալու:

Ժամէ մը ետքը հին փլած եկեղեցւոյն մամուռապատ զանգակատան զանգակը կը ծանուցանէր, թէ թաղման համար որոշուած ժամը հասեր է. և բազմութեան խառնաձայն աղմուկը նշան էր թէ յուղարկաւորութիւնը մեծահանդէս պիտի ըլլայ: Այն միջոցին եկաւ քահանայն եկեղեցական զգեստներով, որ սովորաբար միշտ կայտառ զուարթ մարդ էր, բայց այսօր երեսին դեղնութիւնը կը յայտնէր թէ գիշերը քուն չէր եղած: Մեռելաթաղը վայելչապէս կը կատարուէր. վերուցին մեռելը դադաղով և տնէն դուրս հանելով եկեղեցին տարին. ննջեցելոյն հոգւոյն համար պատարագ մը եղաւ խորանը, որուն ներկայ եղան բաղմաթիւ անձինք: Իշխանը պատարագի ատեն ինքը զինքը կորսնցուց, և այն աստիճանի հասաւ որ ինչուան սգաւոր պաշտօնը թողու տուն դառնայ:

Ծերունի զինուոր մը, որ իր ծառայն էր, և շատ անգամ պատերազմներու և վտանգներու մէջ իրեն օգնէր էր, հիմա ալ տուն կը տանէր իր սիրելի տէրը անկողին պառկեցնելու. և միանգամայն կը քաջաւերէր տղաքը, որոնք չփոթած

հօրերնուն ետեւէն կը վազէին: Ծառայն գոցեց պատուհանին վարագոյրը որպէս զի խեղճ հիւանդը արեւէն չնեղուի. և երբ անոր ձեռքը բռնելով սաստիկ պաղած գտաւ, իրմէն հրաման խնդրեց որ քաղքէն բժիշկ մը կանչէ:

Իշխանը գլուխը շարժելով և հաւատարիմ ծառային ձեռքը սղմելով ըսաւ.

— Ա՛հ, էրհարտ, իմ հիւանդութեանս զեղ դարման չի գտնուիր. միայն Աստուած և ժամանակը կրնան ինձի օգնել: Որոնք որ զիս հարցնելու կու գան, ամենուն ալ իմ կողմանէս շնորհակալ եղիր. և մի թողուր որ մէկը քովս մօտիկնայ. վասն զի սաստիկ ցաւերուս և քուն չըլլալուս պատճառաւ այս աստիճան տկարութեան մէջ ինկայ. հիմա հանգստեան կարօտ եմ:

— Շատ աղէկ է հրամանդ, ըսելով էրհարտ, հանեց ծոցէն ծալլած թուղթ մը և տիրովը ձեռքը տուաւ:

— Այս ինչ բան է, հարցուց հիւանդը ցած ձայնով:

— Տէր իմ, աղքատաց անուանը ցանկն է, որոնց որ ողորմութիւն տուի գերեզմանատան մէջ, ինչպէս որ պատուիրեր էիր ինձի, ննջեցելոյն փափաքը կատարելու համար:

— Ինչո՞ւ համար հիմա ինձի կու տաս զայն, էրհարտ:

— Որպէս զի գիտնաս, տէր իմ, թէ քու հրամանդ անթերի կատարեցի. և ապահովութեան համար անոնցմէ գիր ալ առի:

— Ա՛հ, գնա՛, մի նեղացներ զիս այդ պիտի անվայել գործքովդ. երբ անվրատահութիւն ցուցեր եմ քու վրադ. ուղորմութիւն բաշխելու քեզի պէս յարմար մը կարծեմ թէ շատ դժուար է գտնալը:

— Սակայն, տէր իմ, ես իրաւանց դէմ բան չեմ գործեր:

Իշխանը ծերոյն ըսածին հաւանելու կերպ մը ցուցնելով և տղաքը փայփայելով ըսաւ.

— Էրհարտ, քիչ մը առանձին թող զիս, և տղաքներս առ պարտէզ տար. մի խօսիր անոնց հետ այս տխուր ար-

կածիս վրայ, սաստիկ այլալուծ ըլլալնուն համար. և ջանա՛ որ այս դառն յիշատակը ջնջես մտքերնէն:

— Ինծի համար այս ծանր աշխատութիւն մըն է, ըսաւ Էրհարտ ընչացքը շտկելով, իբր թէ խումբ մը զօրաց դէմ պատերազմի երթար. յետոյ զուարթ կերպ մը առնելու բռնադատելով ինքզինքը, ըսաւ տղոց որ պարտէզ գան:

Տղաքը տրտմութեամբ գլուխնին խոնարհած՝ հօրերնուն ձեռքը համբուրեցին և Էրհարտին հետ պարտէզ գացին: Բայց ուրիշ անգամներու պէս չէր զըլարթանար իրենց սիրտը ծաղկանց գեղեցիկ տեսքէն և գոյնզգոյն թիթեռնիկներու թռչրտելէն: Կարմրեալ և լակնեքը չէին շարժեր անոնց ախորժակը: Հօրերնուն որսի շուները չորս կողմերնին ցատկելով և հաչելով, սիրամարդը իրեն գունազարդ փետուրները բանալով, և աւազանին մէջը ոսկեփայլ կարմիր ձկները իրենց փայլուն թիկամբը, չէին կարող անոնց տրտմութիւնը ուրախութեան փոխել: Երկու եղբարք մէկ տեղ դալարին վրայ երկնցած կը հանգչէին, մինչդեռ Էրհարտ աթոռի մը վրայ նստեցաւ: Բնութեամբ լեզուաւոր և ուրախ այս ծերուկը այսօր բոլորովին լուռ մունջ դարձած՝ ծխախոտ կը քաշէր. և երբ բերանը կը բանար որ խօսք մը զուրցէ, մէկէն կը ջնար գոցել զայն, վասն զի տխուր բաներ կու գային բերանը: Ամբողջ կալուածը աչքին աւերակ կ'երևար, պակասելով տանը հողին՝ աղնիւ տիկինը, որ հիմա երկրաւոր աշխատութենէ կը հանգչէր: Այս առաջին անգամն էր որ միշտ հնազանդ Էրհարտը՝ անկատար կը թողուր տիրոջը հրամանը. պարտական էր մխիթարելու տղաքը, բայց չէր կրնար, որովհետեւ ինքն ալ մխիթարութեան կարօտ էր. հոն արձանի պէս նստեր էր. սակայն շատ ուրախացաւ, տեսնելով որ տղաքը շաղանակի ծառին հովանոյն տակը անուշ քուն սկսան ըլլալ, և յարմար առիթ սեպեց այս հառաչանքս ընելու. « Բիւր շնորհակալութիւն, խեղճ տղաք, ձեր բարի հրեշտակին. » և ա.

նոնց շնչառութեան ձայնը լսելով իմացաւ որ քուններնին խորունկ է. անտեսն խօսքը առաջ տարաւ. « Երկու աչք ձեր վրայէն պակսեցան, բայց ես կը վախնամ, ո՛վ Աստուած, կը սարսափիմ: » Առաքինի անձը չհամարձակեցաւ խօսքը շարունակելու, վասն զի դեռ կը կասկածէր հիւանդին մահուանը վրայ: Ծխախոտը մէկդի դրաւ, վար իջաւ աթոռէն և ծնրադրելով սկսաւ ձեռնամած աղօթել թշուառ իշխանին առողջութեանը համար: Երբ աղօթքը լմնցաւ, շաղանակի ծառին կոթնած՝ շանը հետ տղոց վրայ կը հսկէր:

Կը շարունակուի:

ՀԻՆԳ ՇԱԲԱԹ ՕԴԱՊԱՐԿԻ ՄԷՋ

ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՐԻՑ ԱՆԳՂԻԱՑԻՈՑ

ՅԱՓՐԻԿԷ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Շատ ծախսահարկայ ձառի մը վերջը. — Տորդոր Սամուէլ Ֆերկլարնի ներկայացուիլը. — « Բարձրագոյն » . — Տորդորին անձնական կենդանագիրը. — Համոզեալ անկատարական մը. — Ճանապարհորդաց ժողովարանին մէջ ձառ մը. — Առատ մատուցակումն քաժակաց տորին պատշաճաւոր:

1862ին Յունվարի 14ին Լոնտրայի աշխարհագրական արքունի ընկերութեան նստին (վաթէրու հրապարակ, 3), ունկնդրացմեծ բազմութիւն մը կար: Պարոն Փրանկիս Մ... նախագահը՝ իր պատուաւոր ընկերներուն էական լուր մը կը հաղորդէր ճառախօսութեամբ, զոր ստէպ ծախահարութեամբ կ'ընդհատէին:

Այս պերճախօսութեան հազուադիւր կտորը վերջապէս քանի մը պոռոտաբան խօսքերով կը լմննար, որոնց մով հայրենասիրութիւնը պերճաբար կը զեղուր:

« Անգղիան՝ իր ճանապարհորդաց անվեհեր ոգւովը՝ միշտ ազգաց գլուխ անցած քալած է (վասն զի, դիտուած